

külső valóságos nagyvilágnak egy kis képes minta-mássa, hanem ellenkezőleg a külső nagyvilág lenne és folyna a mi belvilágunk képzelete szerint; ezt pedig gondolni is képtelenség, örültség.

Nem az alakos, véges anyagból lesz az alakatlan, végetlen űr és ebben a szellem; hanem megfordítva ennek csak tüneményes jelensége amaz. Nem a lélek, nem a szellem tulajdonsága az anyagnak, a testnek; hanem megfordítva ez annak sajátos munka-jelensége hely- és időszerint. Mert nem a mi gondolatunk szerint változik és nem a mi képzeletünkhez alkalmazkodik a világ rendje; hanem mi valamint minden más véges valóságok és jelenségek vagyunk az egységes terem- tőnek gondolatai és képzeletei, mert ő nála és benne külvilág nincs, minden ő benne, az ő belső világában fogamzik s ennél fogva gon- dolatai és képzeletei egyszersmind valósultak is.

Mi különleges valóságok, mint teremtmények a teremetőben is általa egymásnak testvérei vagyunk és egymás iránt testvéri szere- tettel és igazsággal tartozunk lenni. Ezen szeretetnek és igazságnak gyakorlásában imádkozunk legbuzgóbban.

A különlegesek nagy száma és sokfélesége nem pazarlásból lett s nem pazarlás végett van; hanem azért, hogy a munka tere nagyobb legyen és a nagy munka, megosztás által gyorsabban és czélszerűbben végeztessék, mert: Az értelem a különböző erők szövetekezésében és az erő a különböző eszmék egyesülésében nyilvánul hathatósabban s kü- lönben is: Általában a harmónia annál szebb, minél többen összhang- zanak benne.

Ez röviden az én nézetem vázlata a világi dolgok berendezett- ségéről, azok rendezőjéről és a köztük levő összefüggésről s ezen nézet- ből folyólag általános erkölcsi főszabálynak tartom, hogy egymás iránt kölcsönös szeretettel és igazsággal viselkedjünk. Mert a különböző elemek közötti megélhetésnek és boldogulhatásnak, a kölcsönös szeretet- ben és igazságban alapszik nemcsak a legjobb filozóphiája, de egyszer- smind a legjobb politikája is.»

Bölcséleti erkölcsstan, iskolai használatra. Irta dr. Öreg János, a debreczeni keresk. akadémiában az erkölcsstan tanára. Debreczen, 1891.

Buckle jegyzi meg Adam Smithről, a nemzetgazdaság tudomá- nyának megalapítójáról, hogy szándékában volt bemutatni az embert önző és résztvevő lényében; s hozzáteszi, hogy ha e vállalatát foga-

natosította volna, elő is adta volna az embert mindenestől fogva, mert az ember önzésből és részvétebből áll.

E merőben akadémikus természetű észrevétel figyelmeztetésnek is beillik ama szakiskolák számára, melyek főcéljuknak az önzés tudományának tanítását vallják.

Bárkitől származott legyen, igen szerencsés gondolatnak tartjuk, hogy a debreczeni *kereskedelmi* iskola, eltérőleg minden többi társától, sőt még az irányt jelölő ministerialis tantervtől is, fölvette tanítandó tárgyai közé: «A bölseleti erkölcsstan tanítását», az ember lényéhez szorosan tartozó ama postulatumok rendszeres megösmertetését, melyek önző lényének kiegészítő részeit képezik.

Hatáskörünkön kívül esik, hogy a kereskedelmi iskolák berendezésével részletesen foglalkozzunk. Csupán annak megemlítésére szorítkozunk, hogy a szakpálya szoros követelményei mellett átlag nincsenek tekintettel sem a művészet, sem a vallás szükségleteire. Előttük, a kereskedelmi iskolák tervezői, s tantervének javítatói előtt, csupán a *comptoir* eszményképe lebegett, az az ember, ki a nap huszonnegy órájában sohasem szünik meg könyvvivő, árúismerő, szerződő lenni, kinek érzeke sincs a társadalmi élet egyéb szükségletei iránt.

Debreczen másképp gondolkodott s virágzó kereskedelmi akadémiájában az emberi szükségletek egy más részének, a társadalmi önfeláldozás eszméjének is meghódolt, s fölvette tanítandó tárgyai közé a bölseleti erkölcsstant s e tantárgy tanításával megbizta Öreg Jánost, a debreczeni ref. főiskola érdemes tanárát, ki most, a fentcímzett könyvben, alig hatvan kis nyolczadrétű oldalon beszámol az általa tanított tananyagról.

Öreg Jánost úgy ismerik olvasóink, mint a deterministicus iskola egyik merev képviselőjét. Ebben a kézikönyvben alig lát-szik nyoma e merev álláspontjának. Tizenöt—tizennyolcz éves tanítványai előtt nem tartotta szükségesnek az elvi harc folytatását; szorítkozott csupán azokra a semleges pontokra, melyek az erkölcsi életnek legkiemelkedőbb részeit alkotják. Alapfogalmak és kötelességek, összesen ennyiből áll a kis tankönyvnek a tartalma.

Az alapfogalmak czímén megismerteti az erkölcsiség alapját, az erényt, a bűnt, az erkölcsös cselekvés kellékeit, a felelősséget és beszámítást, a lelkiismeretet. A kötelességek czímén szól a magunk, felebarátaink és isten iránt való kötelességekről. Ezekből áll az egész könyvecske.

Lehetne észrevételt tennünk a beosztásra, így például a kötelességek tanában nem alap nélkül jegyezhetnők meg, hogy szoros kötelesség csak felebarátaink iránt van. A másik kettő, tudniillik a magunk s az isten iránt való kötelesség közül az elsőről a természet sokkal erősebben, phiziológiai alapon gondoskodott; a másodikra pedig azt, hogy hiában van az úgynevezett isten iránt kötelesség, midőn istenre még oly szoros kötelesség mellett is hatással nem lehetünk. De nem keressük most, midőn e téren irodalmi kezdeményezéssel van dolgunk, a kifogásokat. Egyszerűen kifejezzük örömünket, hogy találkozott egy intézetünk, melynek érzéke volt az erkölcsi eszmék megszólaltatása iránt épen a kereskedelmi iskolában s hogy találkozott arravaló tanító, a ki ez eszmének szavat is adott.

Népiskoláink gyorsabb fejlesztése, írta: dr. Wekerle László. M.-Sziget, 1890.

Az után a nagyon is gyakorlatias hangzású cím után itélve, melyet *Wekerle Lászlónak*, Máramarosmegye kir. tanfelügyelőjének műve visel, kinek ötlenék föl, hogy a műnek közé van a legelvontabb problémákhoz, melyek a bemutatást e helyen is megvárják. Pedig úgy van a dolog.

Wekerle nemcsak ügyes administrator, de egyúttal hivatott philosoph természet, kiben megvan a készség, hogy a problémákat fölkutassa, ha ugyan önként nem jelentkeznének előtte.

Főntezimzett műve négy részből áll. A két első a népiskolai felügyelet s az iskola szervezete gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. Elég gyakorlati még a harmadik fejezet tárgya is, tudniillik «a hatóbb oktatás és nevelés munkájának természetes alapja és rendje».

Ránk azonban, kivált a mű negyedik fejezete tartozik, mely ezt a címet viseli: «A vallásos nevelés isten valóságának bizonyítása alapján».

Főadatát ekként jellemzi:

«A vallásoktatás és vallásos nevelés ellen, mint azt eddig műveltek és ma is művelik, semmi kifogás nem volna, a mennyiben a kellő buzgóság, odaadás és módszer tekintetében semmi kivánni való nem marad. És mégis a positiv eredmény a legjobb esetben is csak (sokat concedálok) nagyon közepes, a legtöbb esetben pedig kétes. Ez azért van, mert a vallástanításnak tárgya, végelemzésben, a világ végoka — Isten. Valamely tananyagot tanítani s annak tárgyát nem ismerni, avval tisztában nem lenni: ez e tantárgy tanításánál a sikertelenség-